

NAGY GELLÉRT

Fazakas Zoltán József: A vastörvény. A román nemzetállam mint alkotmányos értékválasztás, annak tovább élése a román totális államokban és a nemzeti kisebbségek

Fazakas Zoltán József: A vastörvény. A román nemzetállam mint alkotmányos értékválasztás, annak tovább élése a román totális államokban és a nemzeti kisebbségek. Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2024, 246 o.

Fazakas Zoltán József *A vastörvény. A román nemzetállam mint alkotmányos értékválasztás, annak tovább élése a román totális államokban és a nemzeti kisebbségek* című könyve átfogó és részletes elemzése a román nemzetállami értékválasztás történelmi alakulásának és kisebbségekre gyakorolt hatásának. A mű hipotéziseként a szerző kiemelte, hogy ezen alkotmányos értékválasztás lényegében állandó a kötetben vizsgált időszakokra nézve. Ugyan periodikusan a „román nemzetállami alapállás” kerete módosult a politikai és társadalmi változások függvényében, mi több, időszakonként *de iure* el is tűnt, ám tartalmában nem álltak be változások.

Mindezek következtében, a nemzetállami értékválasztás a jogágak egészét áthatotta, mintegy „*jogalkotási kiindulópontként*” tekintettek rá a vizsgált korokban. Ily módon, a kötetben önálló szerkezeti egységként jelenik meg mind az alkotmányos értékválasztás kisebbségekre gyakorolt általános hatása (e fejezetek teszik ki a könyv általános részét), mind e hatás egyes jogági sajátosságai (a kötet különös részét kitevő fejezetek). Az általános rész – különös rész megközelítés, mint sajátos jogtudományi szemléletmód, kiemelt erőssége a műnek, amelyet ugyanakkor a szerző visszatérően, jelentős sikerrel alkalmaz hasonló tárgykörben írt munkáiban.¹

Szintén fontosnak tartom kiemelni a kutatás hiánypótló és ebből fakadóan unikális jellegét. Ahogyan arra a mű indoklásában maga a szerző is felhívja a figyelmet, hasonló témakörben elsősorban politika- és történelemtudományi munkák születtek.

1 Lásd pl: FAZAKAS Zoltán József: *Nemzet, nemzetiség, kisebbség. A magyar és román nacionalizmus aszimmetriái 1784–1940 között*, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2021; FAZAKAS Zoltán József: *A nemzetiségi jog erdélyi története*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2022.

Átfogó jogtudományi, a nemzetállami értékválasztást az alkotmányjog, a kisebbségi jog és a jogtörténet sajátos módszertanai alapján vizsgáló kutatásra mindmáig nem került sor. A szerző e hiátus orvoslására vállalkozott, alkotása – kutatási eredményeinek összegzéseként – teljes mértékben megfelel e kitűzött célnak.

A mű bevezetőjében a szerző részletesen vizsgálja – kis történelmi kitekintéssel – a román nemzetállami értékválasztás okait, kiemelve, hogy ugyan Románia területi, társadalmi, politikai változásokon esett át, mégis nemzetállami értékválasztása tartalmában nem módosult (ugyan a szovjet típusú diktatúra éveiben nem találunk konkrét alkotmányos utalásokat a nemzetállami értékválasztásra, ám ez pusztán formai hiányosságként értelmezhető, hiszen Románia a „*'klasszikus' kommunista diktatúra totális államát tényleges román nacionalista tartalommal töltötte meg*”²). A kitűnően felépített, releváns alapokat lefektető bevezető értékét, véleményem szerint, tovább növelné a nemzeti értékválasztás és a román alkotmányos identitás kapcsolatának mélyrehatóbb vizsgálata.

Az első fejezet – amely valamelyest a bevezetőben megfogalmazott gondolatok folytatásaként is értelmezhető – a román alkotmánytörténet bemutatásán keresztül kívánja a vizsgált időintervallumot korszakokra bontani. E korszakolást a szerző – nagyon találoán – nem pusztán az egyes alkotmányok függvényében végzi, hanem az alkotmányosság szemszögéből is. A választott megoldás előrevetíti a mű „*általános részének*” további felépítését is, amely öt fejezetre bontható: korlátozott alkotmányosság kora (1866. évi és 1923. évi Alkotmányok), látszat alkotmányosság kora (1938. évi Alkotmány), alkotmánytalanság kora (1940–1944), korlátozott alkotmányosság korának visszatérése (az 1923. évi Alkotmány 1944-es visszavezetésétől egészen 1948-ig), valamint alkotmányosság nélküli alkotmányok kora (1948. évi, 1952. évi és 1965. évi Alkotmányok).

Az első korszak tekintetében a szerző részletesen vizsgálja mind az 1866. évi Alkotmány 7. cikkének azon rendelkezését, amely a román állampolgárság megszerzését, és így módon a polgári és politikai jogok gyakorlását a keresztény hithez kötötte, mind pedig a Nemzetek Szövetsége által felállított kisebbségi standardok 1923. évi Alkotmányba történő beépítésének elmulasztását. E két példa igen jól rávilágít a román nemzetállami értékválasztás problematikájára, illetve annak „*mitikus képekkel átitatott*”³ mivoltára.

A látszat alkotmányosság korának tanulmányozása során a szerző hangsúlyozza, hogy az 1938. évi Alkotmány – a királyi diktatúra alapdokumentumaként – nyíltan elmozdult az állampolgári jogegyenlőség kinyilvánításától és védelmétől, különbséget téve a román állampolgárok és a román nemzet tagjai között. Az ezen időszakot követő alkotmánytalanság korára – ahogyan a szerző is aláhúzza – jellemző, hogy a II. bécsi döntés (amelyet mind Románia, mind Magyarország csak ideiglenes megoldásnak tekintett) következtében kialakult egy „*sérelmi jellegű kétoldalú kapcsolat és nemzetiségi politika [...], amelynek lényegi eleme a sérelmekre adott retorziók rendszere volt*”⁴.

2 FAZAKAS Zoltán József: *A vastörvény. A román nemzetállam mint alkotmányos értékválasztás, annak tovább élése a román totális államokban és a nemzeti kisebbségek*, Forum Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2024, 32.

3 *Uo.*, 26.

4 *Uo.*, 93.

Ugyanakkor, már e periódus végén – mintegy előrevetítve a szovjet típusú diktatúrára való áttérést és így az alkotmányosság nélküli alkotmányok korát – megjelentek a szovjet politikai célok, amelyek egyik első kézzelfogható eredményeként fogadták el, 1945-ben, a Nemzetiségi Statútumot. A Statútum alkotmánytörténeti jelentőségét a szerző is hangsúlyozza, kiemelve, hogy e jogszabály ismerte el elsőként Románia többnemzetiségű tényét. Ugyanakkor, a kor kisebbségpolitikája és ily módon a Statútum is a sztálini kisebbségpolitikából indult ki, és azt pusztán eszközként használta államcéljának, a Magyarországgal szemben fennálló területi követelések eléréséhez.

E folyamatok eredményeként érkezünk el az alkotmányosság nélküli alkotmányok korába, a szovjet típusú diktatúra éveibe, amelynek részletes ismertetése a mű egyik legértékesebb részének tekinthető. A szerző mélyrehatóan vizsgálja a korban elfogadott mindhárom alkotmány releváns rendelkezéseit, kiemelve, hogy a nemzetállami értékválasztás ugyan formálisan kikerült az alkotmányos előírásokból, ám szellemiségében áthatotta azok rendelkezéseit. Mindez hangsúlyosan jelent meg az 1965. évi Alkotmány gondolatiségében, amely erőteljes nemzeti „*árnyalatot*” vett. E folyamatok tovább súlyosbodtak Nicolae Ceaușescu 1971 júliusában tartott beszédének következtében, amellyel az úgynevezett „*júliusi téziseket*”, egy új politikai irányvonalat fektetett le. Ezen irányvonal a szocialista nemzet államát homogénnek tekintette, megalapozva egy erőteljes asszimilációs, nemzeti kisebbségek többségbe történő beolvasztását célként kitűző programnak.

E fejezetet alapul véve a szerző áttér a mű különös részére, amelynek keretében a nemzeti értékválasztás jogágakra gyakorolt hatásait vizsgálja, egyes alapvető emberi jogok szemszögéből (pl. tulajdonhoz való jog, anyanyelvhasználat, sajtószabadság, gyülekezés szabadsága). A különös rész erőteljesen fókuszál a szovjet típusú diktatúra éveinek sajátosságaira, a kor alapjogvédelmének illuzórikus jellegére, az alapjogok tartalmi kiüresedésére, amelyet a kisebbségek tekintetében releváns példákön keresztül mutat be (pl. településnevek magyar nyelven történő használatának tiltása a sajtóban, nemzetiségi és egyházi oktatás tulajdonképpeni felszámolása, a magyar nyelven oktató intézmények kötelezése román nyelvű osztályok indítására).

Zárógondolatait megelőzően a szerző röviden kitért a kommunista román állam nemzetközi kapcsolataira, különös tekintettel a magyar kisebbség vonatkozásában felmerülő, Magyarországgal fennálló kapcsolatra, amelyet a korban meghatározott, hogy a román állam az 1956. évi magyarországi eseményeket „*a magyar szeparatizmus és irredentizmus egyértelmű megnyilvánulásaként*” értelmezte.⁵

Zárógondolataiban a szerző mintegy végkövetkeztetésként kiemeli, hogy a nemzetállami értékválasztás alkotmányos öröksége három fő okból teszi indokolttá a kisebbségi jogok kapcsán felmerülő párbeszédet, illetve mindazon kisebbségi megoldások alkalmazását, amelyek egyes elemei szintén a román alkotmányos hagyomány részét képezik. A szerző által felvázolt három ok a következőkben foglalható össze: (i) a román politikai nemzet fogalma mindmáig meghatározásra, megalkotásra vár; (ii) a kisebbségi jogok privilégiumként való nyilvántartása nem helytálló; (iii) a szovjet típusú diktatúra

5 *Uo.*, 201.

túlzóan egalitarista szemlélete, amely elveti a valós párbeszédet, olyan örökségként jelenik meg, amely napjainkban nehezen védhető.

Fazakas Zoltán József fentebbiekben bemutatni kívánt műve hiánypótló jellegű tudományos munka eredményeként született. A szerző – kiemelt figyelmet szentelve az egyes korok sajátosságainak – a román nemzetállami értékválasztás történelmi alapjait feltárva kíván aktuálisan releváns következtetéseket levonni. A releváns szakirodalom széles körű ismertetése, illetve a jogszabályok mélyreható vizsgálata a mű színvonalát tovább emeli. Jelen sorok írója a megkezdett munka folytatására biztatja a szerzőt, hiszen az általa végzett igényes kutatómunka eredményeként további releváns kérdésekre is választ kaphatunk a román nemzetállami értékválasztás, eme „*vastörvény*” vonatkozásában.